

МОНГОЛ, ГЕРМАН ХЭЛНИЙ АХУЙ, СОЁЛЫН ХОЛБОГДОЛТОЙ ДҮЙЦЭЛГҮЙ ҮГ, ХЭЛЦ ҮГИЙН ОРЧУУЛГА

А.Цэрэнчулуун¹

Товч утга: *Аль ч хэлэнд тухайн ард түмний амьдрал, ахуй, соёлын онцлог, өвөрмөц сэтгэхүйтэй холбоотой өөр хэлэнд үгчлэн буулгах боломжгүй, дүйцэлгүй үгс, өвөрмөц хэлц байх бөгөөд тэдгээрийг ихэнх тохиолд галигчлан буулгаад зүүлт хийн тайлбарлах, эсвэл илэрхийлэл нь өөр боловч утга дүйх үг, хэлцээр төлөөлүүлэх, эсвэл төстэй хэллэгээр орлуулах аргыг хэрэглэдэг байна.*

Энд монгол герман, хэлний дүйцэлгүй үг, өвөрмөц хэлцийн зарим нэгийг орчуулахыг хичээв. Монгол хэлний дүйцэлгүй үг, өвөрмөц хэлцийг хүснэгтэнд оруулан нэгдүгээр багананд бичээд толь бичгээс утгыг нягтлан хоёрдугаар багананд тодруулаад гуравдугаар багананд герман хэлээр орчуулан бичлээ.

Герман хэлний дүйцэлгүй үгийг бичээд ард нь дугуй хаалтан дотор үгчлэн орчуулж тайлбарлаад эцэст оноосон үг буюу монгол дүйцэл-ийг бичих журмаар тайлбарлав.

Дүйцэлгүй үг:

Тухайн улс, үндэстний ахуй амьдрал, шашин шүтлэг, түүх, хэл соёл, сэтгэхүйн өвөрмөц байдлыг тусгасан үг, өвөрмөц хэлц нь зөвхөн тухайн хэлээр илэрхийлэхээс биш өөр хэлэнд шүүд буулгах орчуулах боломжгүй тул тайлбарлах буюу дүйцүүлэн буулгах аргыг хэрэглэх болой. Дүйцэлгүй үгийг орчуулахад хоёр шатаар ажиллана, нэгт зөв ойлгох, хоёрт хэрхэн орчуулж уншигчид хүргэх юм.

Түлхүүр үгс:

Монгол хэлний гадаад хэлэнд үл орчуулагдах зарим үгс:

сум, дээл, наадам, ааруул, баг, айраг, агент, тэмээний хом, дээс, бүс, дэгтий, "хуймаг", "пэлдэн шиг эрхэмлэн хадгалах", "Мүнхагийн ухаан үдээс хойш", "Санаа сохор бол нүд сохор"

Герман хэлний зарим дүйцэлгүй үг, өвөрмөц хэлц үгс:

verschlimmbessern (дордуулан засах), Vorfreude (угтан баярлах), Fremdschämen (бусдын өмнөөс ичих), Fernweh (харийг санагалзах), Verabredet (болзсон), Fingerspitzengefühl (хурууны өндөгний мэдрэмж), Brückentag (Гүүр өдөр), Viele Wege führen nach Rom (Олон зам Ром хүргэдэг) Das geht auf keine Kuhhaut (энэ ямар ч үхрийн ширэн дээр багтахгүй)

¹ Орчуулагч, судлаач

Монгол үг, хэлц үг Я.Цэвэлийн монгол хэлний товч тайлбар толь -ноос нягталбал: Тайлбар,

Герман орчуулга

ааруул - Хатаасан аарц, ааруул тавих, хорхой ааруул Gepresster und getrockneter Quark.

агент - Явуулын худалдаачин

аймаг - Засаг захиргааны том нэгж, Bezirk

баг - Орон нутгийн засаг захиргааны анхан шатны нэгж, биеийн тамирын тэмцээний нэг тал, Ein Bag war schon unter den Qing-Kaisern eine Verwaltungseinheit unterhalb des Somons

бүйл - Nasenpflock

бүс - Гадуур хувцасны бэлхүүс, бүсэлхийгээр ороож бэхлэх уях урт нэхмэлийн зүйл буюу сур Scharfe, Gürtel aus Leder für den Deel(Mantel)

дэгтий - Хүйтэнд гутлын гадуур өмсөх үл, зулаг, түрий, уяанаас бүрдэх мал амьтны арьсаар хийсэн нэгэн зүйл гутал; гутлын гадуур өмсөх арьсан бойтог: Überstiefel aus Pelz gegen den strengen Winter

дээл - Гадуур өмсөх энгэр зах бүхий урт хувцас, зуны дээл, өвлийн дээл Deel (дээл) Langer Mantel der Mongolen. Heutzutage wird einfach Deel gesagt. Es gibt den Terleg(тэрлэг) ohne Fellfutteransatz (ohne Futter, mit dünnen Futter, wattiert) und Deel (Wildedermantel, Lammfellmantel, Herbstfellmantel und Winterpelzmantel)

дээс - Үс, хялгас, олс, хийм зэргээр томж хийсэн оосор Eine gedrehte Seile aus Kamelhaare oder Rossmähnen oder Yakhaare

Мунхагийн ухаан үдээс хойш die Besinnung eines Dummen kommt erst am Nachmittag

Наадам - Олноороо хийж баясах цэнгэл зугаа, эрийн гурван наадам Sommerfest in der Mongolei. Eigentlich „Die drei Spiele der Männer (Bogenschießen, Pferderennen und Ringen)“

Пэлдэн - Ein Augenheilmittel gegen Grauer Starr

пэлдэн шиг эрхэмлэн хадгалах "gut aufbewahren, wie Pelden"

Санаа сохор бол нүд сохор was man nicht im Kopf hat, sieht man auch nicht

сум - Verwaltungseinteilung eines Aimaks

Тэмээний хом - Der Khom ist eine Vorrichtung aus Filz, Kamelhaarseilen und aus Holzstangen. Sie schützt den Rücken und die Flanken des Kamelkörpers vor Scheuern, Reiben und Verletzungen durch die Traglasten. Den Khom richtig anzulegen ist das A und O der Karawanenführer.

хуймаг - Aus gesüßtem Teig in Butter gerösteter Teigkuchen Dem deutschen Eierkuchen ähnlicher Teigkuchen.

эрүүний шөл Kiefersuppe Gärtenpredigt

Герман хэлний дүйцэлгүй үг, өвөрмөц хэлцийг орчуулахдаа дугуй хаалтан дотор үгчлэн орчуулж тайлбарлаад эцэст оноосон үг буюу монгол дүйцэл- ийг бичих журмыг баримтлав.

Зөвхөн герман хэлэнд байдаг үгс:

1. Vorfreude (үгтан баярлах)

Ямар нэгэн зүйлд баярлах гэдэг үг бүх хэлэнд байх боловч болох зүйлд урдаас баярлахыг оноож хэлсэн "үгтан баярлах" (Vorfreude) хэмээх гоё үг зөвхөн герман хэлэнд байдаг ажээ. Монголчууд "болно гэж баярлах" гэнэ.

2. Schnapsidee (сархад санаа)

Их хэмжээний нанчид хүртсэн хүнээс л гарч болох жинхэнэ солиотой санааг илэрхийлсэн "сархад санаа" гэсэн үг герман хэлэнд л байдаг байна. Хэн нэг хүн санаж бодолгүйгээр тэнэг санаа гарвал түүнийг ч бас "сархад санаа" гэх болой.

3. Fremdschämen (бусдын өмнөөс ичих)

Өөрөө ч мэдэлгүй бусдын өмнө хөөрхийлөлтэй загнаж байгаа хүнийг хараад хөндлөнгөөс нүүр улайхыг германчууд бусдын өмнөөс ичих (Fremdschämen) гэнэ. Монгол хэлэнд ч бас "хөндлөнгөөс ичиж үхэх шахах" гэсэн үг байдаг билээ.

5. Fernweh (харийг санагалзах)

"Нутгаа санах/гэрээ санах" гэдэг үг ихэнх хэлэнд байдаг түгээмэл үг. Гэтэл герман хэлэнд яг эсрэг санааг илэрхийлсэн "харийг санагалзах" (Fernweh) гэдэг үг байдаг.

Харийг санах гэдэг нь шууд л юмаа баглаж аваад гадаадын аль нэг улсыг зорих хүслийг хэлнэ. Харь орны хүн ардтай танилцаж, соёлыг гайхан, магадгүй аж амьдарлаа дээшлүүлэх, аз жаргалын эрэлд гарахын хүслэнг "харийг санагалзах" гэх болой. Харин англи хэлэнд "таваг нь загатнасан"(itchy feet) гэсэн ойролцоо утгатай үг байдаг бол үргэлж тэнэж, хэсэж явах дон шүгэлсэн хүнийг ч бас монголчууд "тэнүүчлэх дон шүглэсэн хүн", "ул нь загатнасан" гэнэ биз.

5. Abendbrot (оройн талх)

"Оройн талх" гэдэг үг орой иддэг талхыг хэлмээр. Гэхдээ германчууд өдрийн төгсгөлд цуг сууж иддэг хоолыг "оройн талх" гэдэг. Энэ нь оройдоо хөнгөн шиг талх хиам, бяслаг иддэгээс гаралтай биз. Тэгээд ч үдэд гол хоолоо иддэг тул оройдоо бага хоол иддэг билээ. Монголчуудын өглөөний цай гэдэг маань зөвхөн цай уух биш бас бага зэрэг юм идэж халуун цай уухыг хэлдэг билээ. Тийм учраас германчуудын оройн талхыг монголчууд бол "оройн цай" гэнэ байх.

6. verschlimmbessern (дордуулан засах)

Ямар нэг зүйлийг сайжруулах гээд бүр дордуулж орхихыг германчууд "дордуулан засах" гэнэ. Улам сайжруулах гэж оролдох бүр муутгаж орхих явдал хааяа гардаг билээ. Монголоор бол "нуухыг авах гээд нүдийг нь сохлох", "долоо дордуулах" гэдэг хэлцтэй утга нэгэн ажээ.

7. Kummerspeck (шаналгааны харвин)

Хайр сэтгэл, ажил, амьдралын бүтэлгүйтэл, эсвэл бусад сэтгэл хөөрлийн улмаас их хэмжээний амттан: чихэр, шоколад, шарсан хуурсан зүйл: гамбирцаг, чипс, тахиа зэрэг идэх аваас гэдсээрээ өөхөлж эхэлнэ. Үүнийг германчууд "шаналгааны харвин" гэх болой. Монголчууд бол "бузрын тарга" гэнэ байх.

8. Verabredet (болзсон)

Германчууд цаг нарийн баримталдгаараа дэлхий дахинд алдартай. Тэд цагийг яаж баримталдаг юм бэ? Болздог юм. Тиймээс ч "болзсон юм шиг" уулзах гэсэн хэлц үг ч герман хэлэнд байдаг. Монголчууд эсрэгээрээ хол юманд явахдаа нарийн цаг болзохоос цээрлэдэг нь байгаль, цаг уурын эрхшээлд байдаг нүүдлийн соёлтой ард түмний болгоомжлолтой холбоотой байж болох билээ. Энэ бол тухайн хоёр ард түмний ахуй амьдралаас үүдэлтэй соёлын ялгаа юм. Харин монголчуудын дунд өвөг дээдэс эртнээс нааш баримталж ирсэн "за гэвэл ёогүй" гэдэг үг байдаг. Амалсан зүйлээ заавал биелүүлдэг бичигдээгүй хуультай улс билээ. Монголчууд нэг зүйл дээр цагийг яс барьдаг гэнэ. Энэ нь "бууз жигнэхэд" гэнэ.

9. Scheinheilig (гэмгүй царайлсан)

Хүн бүхэн л гэмгүй царайлсан хүнтэй хаа нэгтэй, хэзээ нэгэн цагт тааралдсан байж таараа. Ийм хүн нүүрэн дээрээ томоотой, тохитой, эелдэг ааштай харагдах боловч, дотроо зальжин байдаг. Ийм хүнийг монголчууд "хонины арьс нөмөрсөн чоно" гэнэ.

10. Torschlusspanik (хаалга хаагдана гэж сандрах)

Хаалга хаагдана гэж сандран мэгдэх гэдэг нь дундад зууны үед харуй бүрий болоход хотын хаалгыг хаачихдаг байсан үед оройтож ирсэн хүмүүс хотын гадаа, араатан амьтан, хулгайч дээрэмчдийн аюул занал дор хоноглоход хүрдэг байсан үеэс гаралтай ажээ. Амьдралд таарч тохирох "хань ижилгүй үлдэх бий хэмээх сандрал"-ыг хотын хаалга хаахтай зүйрлэсэн хошин хэллэг. 30 эргэм насны хүн таарч тохирох ханиа олохгүй гон бие, гозон толгой болж үлдэх бий хэмээн сандарч эхэлдэг билээ. Аз жаргалтай хосуудын дунд ганцаараа үлдэхээс эмээх зовнил. Хэзээ нэгэн цагт боломжит цаг хугацаа хашааны хаалга шиг хаагдаж орхиход гадаа үлдчихээд хашааны модноос үгчин ганцаараа зогсох вий гэсэн мэгдэл юм. Монголчууд бол "гон бие, гозон толгой болж үлдэхээс айх" гэнэ.

11. Fingerspitzengefühl (хурууны өндөгний мэдрэмж)

Бусдын хэрэг явдалд туйлаас болгоомжтой хандахыг герман хэлэнд "хурууны өндөгний мэдрэмж" (Fingerspitzengefühl) гэдэг. Хэрэг дээрээ тулахаар тийм нарийн мэдрэмж гаргаж чадах хүн тун цөөхөн ажгуу. Монголчууд бол "торгон мэдрэмж" гэнэ байх.

12. Brückentag (Гүүр өдөр)

"Гүүр өдөр" гэдэг нь германчуудын дуртай үг бөгөөд энэ нь баярын буюу гарагийн төгсгөлийн өмнөх өдрийг хэлдэг байна. Сүүлчийн ажлын өдөр гэсэн үг. Ихэнх хүмүүс энэ өдрөөс эхэлж амралтаа авах сонирхолтой байдаг байна. Ингэснээр гэр бүлтэйгээ хамт нэг өдрийг ч гэсэн илүү өнгөрөөх, гадаадад явж "харийг санагалзах" хүсэл тэмүүллээ биелүүлэх боломж гардаг байна. Монголчууд бол ажил амралтын "завсрын өдөр" гэнэ.

13. Geborgenheit (хамгаалалд байх)

Хамгаалал гэдэг нь тааллаараа, санаа амар, баттай загнах нөхцөл байдлыг хэлнэ. Энэ нь найдвартай байдлаас хавьгүй өргөн дэлгэр үтгатай ажээ. Манайхан бол "ар тал сайтай" гэнэ байх.

Янз бүрийн гаралтай орчуулах боломжгүй буюу орчуулахад бэрхтэй эртний болон шинээр үүссэн герман үгс:

14. Dunkelziffer (харанхуй тоо)

"Харанхуй тоо" гэдэг нь хар өнгөөр бичсэн тоог биш, харин их бага хэмжээ нь эс мэдэгдэх "нуугдмал тоог" хэлнэ. Энэ нь голдуу аливаа гэмт хэргийн жинхэнэ үршиг нь хэлж таамаглаж байснаасаа хавьгүй их гарахыг хэлнэ. Жинхэнэ (харанхуй тоо)тоо нь мэдэгдэж таамаглаж байснаасаа хавьгүй их байх жишээтэй. Манайхан ч бас "харанхуй тоо" гэнэ байх.

15. Vausparen (байшинд хуримтлуулах)

Германчууд зөвхөн ажилсаг, цаг баримталдаг гэдгээрээ алдартай бус, бас ариувч хямгач гэдгээрээ нэртэй. Өөрийн гэсэн орон гэртэй болохын тулд хурааж хуримтлуулахыг "байшинд хуримтлуулах" гэнэ. Эцсийн эцэст хуримтлуулсан мөнгөөрөө дөрвөн ханаттай болох явдал тул тун нарийн сахилга баттай хуримтлуулж гардаг байна. Манайхан бол "толгой хоргодох оронтой болоход тоотой хэдээ хуримтлуулах" гэнэ.

16. Dornröschenschlaf (сарнайхан дотор нойрсох)

Хэн нэгэн "сарнайхан дунд нойрсох" аваас юу ч хийж, бүтээхгүй, ямар нэгэн ахилт дэвшилт ч гарахгүй. Бас чухал албан хаагч, тухайлбал засаг захиргааны удирдах хүмүүс сарнайхан дунд нойрсож гарах явдал гардаг. Тийм тохиолдолд тэдгээр хүмүүсийг үлгэрт гардаг шиг 100 жилээр нойрсохгүй л байгаасай гэж зөвхөн найдах билээ. Манайхан бол "алхайж суух" гэнэ.

17. Geschmacksverirrung(мэдрэмж нь бүдилсан)

Хоорондоо огт зохицохгүй ижил буруу хувцсыг хольж хутган өмсдөг хүнийг "мэдрэмж нь бүдилсан" хүн гэдэг байна. Энэ хэлцийг юм сонгож, тохируулж

чаддаггүй хүн дээр хэрэглэнэ. Энэ хэллэгийг өмсөх хувцаснаас гадна найз нөхрөө сонгоход ч хамаатуулан хэрэглэдэг байна. Манайхан бол "сонгож чаддаггүй" хүн гэнэ.

18. Sturmfrei (шуургагүй)

Хэрэв хэн нэгэн хүүхдийн аав ээж хоёр эзгүй бол гэртээ ганцаараа үлдэх юм бол англиар "наргих цаг"(party time) боллоо эсвэл"гэртээ ганцаараа"(home alone) гэнэ. Энэ бүхнийг шуургагүй үе гэж тодруулж болох бөгөөд энэ нь "муур үгүй бол хулгана дураараа дургина"(When the cat's away, the mice will play) гэдэг зүйр цэцэн үгтэй дүйцэх болой. Манайхан бол "дураараа дургих цаг" гэнэ байх.

19. Ohrwurm (чихний өт)

"Чихний өт" гэдэг нь ямар нэгэн чихэнд ордог хорхой биш, харин ямар нэгэн дуу чихэнд хоногшоод, өөрийн эрхгүй тэр дууг аялж явахад хүрэхийг хэлнэ. Өөрөөр хэлбэл "Чихэнд хоногшсон аялгуу" гэсэн үг.

20. Erbsenzähler (вандуй тоологч)

Тун нарийн хүнийг германчууд "вандуй тоологч" гэдэг. Манайхан бол тун нарийн харамч хүнийг "гарынх нь салаагаар юм гоочихгүй", "хорголоо тоолсон амьтан" гэнэ.

21. Dreikäsehoch (гурван бяслаг шиг өндөр)

Гурван бяслаг давхарласан шиг өндөр гэдэг нь хүүхдийн өндөр намыг хэлсэн үг ажээ. Бяслагийг том дугуйгаар шахан хийдэг байсан одоо ч хэвээрээ. Тэгээд хариугүй жаахан аяганы мэлхий ширээнд хүрэхтэй үгүйтэй хүүхдийг "гурван давхар бяслагны дайтай" гэнэ. Манайхаар бол "тохойн чинээхэн" гэнэ.

22. Wanderlust (сэлгүүцэх дур хүслэн)

Аялалд гарах туйлын хүслэн, орон гэрийн тааламжтай байдлыг орхин, аяллын паспортон дээрх тамгыг олшруулан шинэ танилүүдтай болж, шинэ хот тосгон үзэж, өөр соёлтой танилцахын хүслэн болохыг хэлнэ. Манайхаар бол "таваг нь загтанасан" хүн гэх биз ээ.

23. Pantoffelheld (үглааш баатар)

Найз нарынхаа дунд ханхар, сүр бараатай байвч, эхнэрийн өмнө хайлсан тугалга шиг болдог эрийг германчууд "Pantoffelheld" (үглааш баатар) гэгцээдэг. Нөхөр өрх гэрийн "тэргүүн"(Korf), харин эхнэр хүн "хүзүү"(Genick) нь гэдэг. Хүзүү хүссэн зүгтээ толгойг эргүүлж чадна гэдэг дээ. Манайхан бол ийм хүнийг анд нөхдийнхөө дунд эр бар шиг, авгайнхаа дэргэд эрх хав шиг өөрөөр хэлбэл "эхнэрийнхээ харцаар" гэнэ.

24. Zugzwang (нүүх албадлага)

"Нүүх албадлага" (Zugzwang) гэдэг үг шатрын тоглоомонд ноёноо зайлшгүй нүүхэд хүрэх гэдгээс гаралтай аж. Харин одоо энэ үг шилжсэн утгаараа ямар нэгэн шийдэл гаргахад хүрэхийг хэлнэ. Манайхнаар бол "шахаанд орох" гэсэн үг.

Орчуулахад анхаарууштай герман хэлний өвөрмөц хэлц

Rom wurde nicht an einem Tag erbaut (Ром хотыг ганц өдөр бүтээн босгоогүй)

"Ромыг ганц өдөр бүтээн босгоогүй". Энэ өвөрмөц хэлц утга нь их зүйлийг бүтээхэд цаг хугацаа шаардлагатай гэсэн санаа. Гэхдээ Ром гэдгийг Улаанбаатар хэмээн дүйцүүлж болдоггүй байна. "Ромыг ганц өдөр бүтээн босгоогүй" гэж бичээд тайлбарт зүүлт хийвэл зохимой. Ихийг бүтээхэд хугацаа хэрэгтэй гэсэн үг.

Viele Wege führen nach Rom (Олон зам Ром хүргэдэг)

"Олон зам Ром хүргэдэг". Зам болгон Ром хүрдэг гэсэн санаа биш, харин алив суудлыг шийдэх "олон арга зам буй" гэсэн санааг илэрхийлэх ажээ.

Was Hänschen nicht lernt, lernt Hans nimmer mehr (Хэнсхэний сураагүйг Ханс хэзээ ч сурахгүй)

"Was Hänschen nicht lernt, lernt Hans nimmer mehr" (Хэнсхэний сураагүйг Ханс хэзээ ч сурахгүй) гэж үгчлэн орчуулаад улмаар "Хэнсхэн гэдэг ухаантан сураагүй юмыг тэнэг Ханс бүр ч сурахгүй" хэмээн герман хэл соёл мэдэхгүй хүн үхан ойлгож болох талтай. Харин герман хэл соёл мэддэг хүн бол Хансыг багад нь Хэнсхэн гэдгийг мэдэх тул "өсөхдөө сураагүйг өтлөхдөө бүр ч сурахгүй" хэмээн дүйцүүлэн буулгах биз ээ. Харин төрөл хэлэнд бол ижил төрлийн хэлц байх ажээ. Тухайлбал орос хэлэнд "Чему Ванька не учился, того Иван Иванович не будет знать" гэж байх бөгөөд энэ нь орос хэл, соёл мэдэх хүний хувьд ойлгомжтой тул герман хэлнээс орос хэлнээ үгчлэн орчуулж болох боловч харин төрөл бус өөр соёлтой монгол хэлэнд утгачлан "өсөхдөө сураагүйг өтлөхдөө сурахгүй" гэж буулгаж болох мэт санагдана.

Bis in die Puppen(Хүүхэлдэйнүүд хүртэл...)

"Хүүхэлдэйнүүд хүртэл" хэмээн үгчлэн орчуулагдана. Энэхүү өвөрмөц хэлцийн гарал үүслийг мөшгөх аваас Берлингийн амьтны хүрээлэнгийн голд нь баримлууд байсан бөгөөд тэдгээрийг Берлинчүүд "хүүхэлдэйнүүд" хэмээн нэрлэдэг байжээ. Тэгээд амьтны хүрээлэнгийн голд байсан "хүүхэлдэйнүүд" хүртэл явахад их оройтдог тул хүүхэлдэйнүүд хүртэл битгий яваарай гэдэг байсан байна. Энэ өвөрмөц хэлцийн орчин цагийн утга: "оройтож болохгүй".

Blau machen(Хөх болгох)

"Blau machen" гэдэг үгийг "Хөх болгох" хэмээн үгчлэн орчуулна. Дээр үед ноосон эдлэлийг будганд оруулаад нэгдэх өдөр гадаа тавьж хатаахад хөх болдог байжээ. Тэр үеийн ноосон эдлэлийн будаг хатахлаараа хөх өнгөтэй болдог байсан байна. Ажилчид нь будаг хатаж хөх болох нэг өдөр нь амардаг байжээ. Тэр үеэс эхлэн ажлаа дураараа таслахыг хөх болгох гэх болжээ. Энэхүү өвөрмөц хэлц үгийн орчин үеийн утга "ажил таслах, хичээл пяхах" болой.

Damoklesschwert (Дамоклесийн илд)

Домогт гардгаар Сиракус гэдэг хаан, Дамоклес хэмээх зарцтай байжээ. Хаан нь зарцаа ертөнцийн хамгийн аз жаргалтай хүн хэмээн магтаад хаан ширээндээ нэг өдөр суулгаж гэнэ. Харин хаан ширээнд суулгахын өмнө нэгэн хүнд гэгчийн илдийг адууны сүүлний ганц хялгасаар оосорлон суудал дээр нь зүүжээ.

Хэзээ хялгас тасран илд толгой дээр нь унахыг хэн ч тааварлаж эс мэднэ. Сиракус аз жаргал удаан үргэлжилдэггүй, алхам тутамд золгүй явдал отоож байдаг гэдгийг мэдүүлэх гэсэн гэдэг. Эдүгээ ч гэсэн хэн нэгний толгой дээр Дамоклесийн илд савлаж байдаг ажгуу.

Энэ өвөрмөц хэлцийн орчин үеийн утга нь "аюул заналхийлэл" болой.

Das geht auf keine Kuhhaut (энэ ямар ч үхрийн ширэн дээр багтахгүй)

Европод цаас гарахын өмнө фергамент хэмээх тугалын адсага, ямааны турсгаар хийсэн илгэн самбар дээр юм бичдэг байжээ. Нэг хүний насан туршдаа үйлдсэн нүглийг чөтгөр нэг фергамент дээр бичдэг хэмээх итгэл үнэмшлээс гаралтай өвөрмөц хэлц үүдэн гарчээ. Энэхүү өвөрмөц хэлцийн орчин үеийн утга нь "хэрээс хэтэрсэн, хүлцэшгүй юм" болой.

Das ist Jacke wie Hose(энэ ч хүрэм өмд шиг адилхан)

"Хүрэм, өмд хоёр андуурмааргүй ялгаатай ч хийж байгаа хүний хувьд бол нилээд зүйл нь төстэй, нэг нь хоёр шүүмагтай бол, нөгөө нь хоёр ханцуйтай, хоёулаа адилхан материал ордог ажээ. Алийг нь ч хийсэн адилхан материалаал орно, бас адилхан цаг хугацаа зарцуулна гэсэн утгатай. Энэ өвөрмөц хэлцийн орчин үеийн утга: "адилдаа адил, годилдоо годил".

Das ist mir Schnuppe! (энэ бол дэнгийн бадам)

Дэнгийн голын бадам их ч бай, бага ч бай хүнд хүртээлгүй зүйл болой. Энэ хэлцийн орчин цагийн утга: хүртээлгүй юм. Энэ нь монголын "надад хамаагүй, хаданд чимээгүй" гэдэг хэллэгтэй дүйх болой.

Die Kirche im Dorf lassen(Сүмээ тосгонд орхих)

Катологийн шашинтнууд эхлээд нэг сүм бариад түүнийгээ тойруулан айл орон сууцаа барина. Оршин суугчид олширч тосгон нь хаяа тэлэн зэргэлдээ тосгонтой

нийлнэ. Шүтлэгтнүүд сүмээ тойрон мөргөл үйлддэг байснаа багтахаа болиод тосгоноо тойрон гороолоно. Заримдаа зэргэлдээ тосгоныхоо хаягаар явна. Үүнд тэр тосгоныхон дургүйцэн эд "сүмээ тосгондоо орхих хэрэгтэй" гэсэн егөөдөл гарчээ.

Орчин үеийн утга нь: "хэтрүүлэх хэрэггүй, хэр хэмжээндээ байх" ажээ. Өөрөөр хэлбэл манайхны "араамандаа жайжигнах" -тай дүйцэх юм.

Die Löffel spitzen (халбагаа үзүүрлэх)

Анчдын өвөрмөц хэллэгээс гаралтай бөгөөд түүлайн чихийг халбага гэх болой. Тэгээд түүлай чихээ босгон чимээ чагнахыг die Löffel spitzen (халбагаа үзүүрлэх) гэнэ. Харин битүү туурайтан адуу, тахь, хулан болон гөрөөс нь цөм чихээ хөдөлгөдгөөр өвөрмөц бөгөөд тэдний чихийг "Lauscher" гэнэ. Герман хэлэнд чихийг ерөнхийд нь "Ohr" (чих) гэдэг билээ. Монгол хэлнээ: "чихээ соотойлгох" гэнэ.

Durch die Lappen gehen(алчуурнууд дундуур явах)

Дээр үед германчууд ан амьтныг нохойгоор хөөлгөн алчуур зүүсэн мухар руу хөөн оруулж агнадаг байжээ. Ийнхүү шахаанд орон тэр ан амьтад барьдаг атал зарим нэг ан амьтан алчуур зүүсэн газраар ороод гарч оддог байжээ. Ийнхүү "алчуур дундуур явах" гэдэг өвөрмөц хэлц үг буй болсон бөгөөд одоогийн утга нь "арилж одох" бөгөөд энэ нь манайхны "харах бараа, хайх мөргүй алга болох" гэдэг өвөрмөц хэлцээр дүйлгэн буулгаж болох ажээ.

Eulen nach Athen tragen(ууль Афина руу аваачих)

Ууль шувууг герегчүүд цэцэн мэргэн ухааны билэг тэмдэг гэж үзнэ. Тэгээд Афина хотыг цэцэн мэргэний хот гэдэг байна. Тийм ч учраас Афина хот баримал, цутгамал, зормол уулины дүрсээр дүүрэн байжээ. Тэгээд л Афина руу ууль шувуу аваачих гэдэг нь илүүц юм хийх гэсэн утгатай. Тухайлбал манайхаар бол Булганы сайхан руу айраг аваачих, Хонгорын элс рүү элс аваачих, германы Мюнхен рүү шар айраг зөөхтэй нэгэн адил аж. Энэ хэлцийн одоогийн утга нь "илүүц юм хийх" бөгөөд "хотонд хоргол зарах" хэмээн буулгаж болмоор ажээ.

Хэл бичгийн ухааны нэрт эрдэмтэн Д.Дашдаваа үндэсний онцлог бүхий үгийг хэрхэн орчуулах тухай бичихдээ:

- галигчлан буюу транскрипци хийх,
- хуулбарлан буулгах буюу кальки(үгчлэн буулгах)
- тайлбарлан орчуулах,
- орчуулгад зүүлт тайлбар хэрэглэх аргыг түгээмэл хэрэглэнэ гэжээ.